

Nieuwe gedenkstenen voor Joodse oorlogsslachtoffers op de Rembrandtlaan en Mesdaglaan

Olga Helmigh

In zowel Gulden Bodem als De Hoogkamp zijn nieuwe Stolpersteine ofwel struikelstenen, gelegd. Deze betonnen steentjes met messing graveerplaatjes worden geplaatst bij het laatste woonadres van personen die door de nazi's zijn omgebracht in de Tweede Wereldoorlog. Hun namen staan erin graveerd, ter nagedachtenis.

Stolpersteine zijn een project van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig (1947, Berlijn). De struikelstenen zijn bedoeld om voorbijgangers bewust te maken van de geschiedenis van die plek. Er zijn al meer dan 25.000 Stolpersteine gelegd in Duitsland, Oostenrijk, Hongarije en sinds 2007 ook in diverse steden in Nederland, waaronder Arnhem.

Begin september werden er op zeven adressen in Arnhem zestien nieuwe struikelstenen geplaatst, waarvan vijf in onze wijken. De eerste legging vindt plaats bij Rembrandtlaan 31, waar bewoner en aanvrager Martin Raanhuis aan de toehoorders het verhaal vertelt van de joodse familie Kaufman, die in 1942 het huis kochten, om er vervolgens een aantal maanden later noodgedwongen in te moeten onderduiken.

Terwijl Martin Raanhuis een toespraak houdt, worden voor zijn huis drie Stolpersteine gelegd ter nagedachtenis van Hesje van der Molen, Leo Kaufman en Berry Kaufman. Zij woonden hier tot ze werden weggevoerd naar vernietigingskamp Sobibor. Foto: Liesbeth Havinga.

"De hoofdcommissaris van de politie in Arnhem verzocht op 17 september 1942 de opsporing, aanhouding en voorgeleiding van Lazarus 'Leo' Kaufman en zijn echtgenote Hester 'Hesje' van der Molen", aldus Raanhuis, tegen de zichtbaar geëmotioneerde straatbewoners en een aantal leden van Stichting Stolpersteine. "Leo en Hesje werden ervan verdacht 'van woonplaats te zijn veranderd, zonder daartoe de vereiste vergunning te hebben verkregen'. Met deze omschrijving werden ondergedoken joden aangeduid. De hoofdcommissaris bleek te collaboreren met de Duitsers."

Het klopte dat Leo en Hesje nét waren verhuisd. Leo, geboren in 1910, verloofde zich in 1940 in Scheveningen met Hester, geboren in 1918. De ouders van Leo woonden op de Sonsbeeksingel in Arnhem. Het stel verhuisde medio 1942 van Den Haag naar Arnhem. Hesje werkte als diamantbewerkster en Leo was koopman. In november 1942 werd hun zontje Bernard geboren, vernoemd naar de vader

van Leo. Enkele maanden later werd het gezin ontdekt door de nazi's en weggevoerd. Op 9 april 1943 werden ze vermoord in vernietigingskamp Sobibor.

Hesje (Hester) en Leo (Lazarus) Kaufman met hun pas geboren zoontje Bernard eind 1942. Ze werden enkele maanden later op 9 april 1943 vermoord in Sobibor. Foto: uit bezit van (neef) Leo Kaufman

Raanhuis vertelt: "Elias van der Molen en Roosje van der Molen, de ouders van Hester, overleefden de oorlog ook niet. Zij werden eveneens vermoord in Sobibor. Toen de vader van Leo na de oorlog in 1945 hoorde dat zijn zoon, schoondochter en kleinzoon waren vermoord, maakte hij in juli van dat jaar een einde aan zijn leven." Raanhuis houdt even stil. Dan vervolgt hij: "Ik hoop dat de plaatsing van de stenen eraan bij zal dragen dat hun namen niet vergeten worden."

Na de toespraak van Raanhuis is het woord aan een nabestaande van de familie Kaufman: Leo Kaufman. Hij is vernoemd naar zijn oom, de broer van zijn vader. Kaufman: "Mijn vader was ieder jaar op 9 april heel stil. Mijn moeder huilde veel. Ik ben opgegroeid met de verhalen van mijn ouders over Leo, Hesje en Bernard. Het was een heel gelukkig en vrolijk gezin, vol hoop en verlangen. Tegelijkertijd was er de angst en de dreiging van een bezet land en anti-Joodse maatregelen." Hij vindt het fijn dat hun namen nu zichtbaar zijn op de Rembrandtlaan. "Het is een teken dat ze geleefd hebben, dat ze een zoon hadden, dat ze in dit huis hebben gewoond, hoe kort het ook was."

Na de toespraken wordt de plechtigheid afgesloten met de Kaddisj, een joods gebed waarin Gods naam wordt geheiligd en die onder meer wordt uitgesproken bij het begraven en herdenken van overledenen.

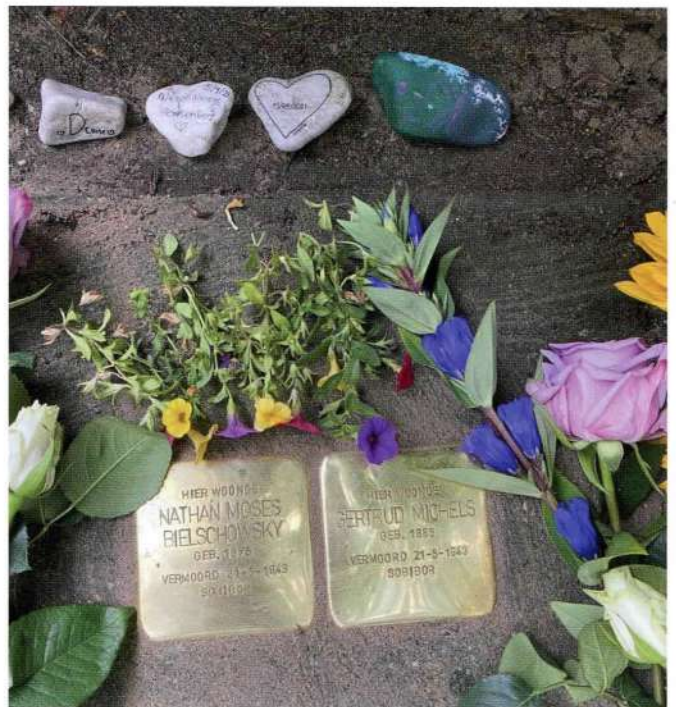
"Het is een teken dat ze geleefd hebben en dat ze in dit huis hebben gewoond."

Bij het huis aan Mesdaglaan 39 zijn op verzoek van Esther Jaarsma herdenkingssteentjes gelegd voor Max Bielschowsky en Gertrud Michels, die beiden omkwamen in Sobibor. Nabestaande Ron Bielschowsky vertelt over hen, maar ook over leden van zijn familie die de oorlog overleefd hebben. "Mijn oudoom Ernst had een tatoeage aan de binnenkant van zijn pols, ik weet het nog goed. Het was het kampnummer dat de nazi's hem gegeven hadden. Hij had een aantal maanden in concentratiekamp Bergen-Belsen gezeten en is eind april 1945 bevrijd. Maar in mijn familie werd eigenlijk nooit over de oorlog gesproken en de tatoeage werd dan ook angstvallig bedekt."

Bielschowsky staat niet alleen stil bij zijn eigen familie, maar bij alle zes miljoen Joden die zijn vermoord in de Tweede Wereldoorlog. "Het is niet te bevatten hoe zo iets heeft kunnen gebeuren. Het is aan de hele wereld en aan ons om, ieder op zijn eigen manier, een steentje bij te dragen om te voorkomen dat het nog een keer gebeurt."

Max (Nathan) Bielschowsky en zijn vrouw Gertrud Bielschowsky-Michels eind jaren dertig. Foto: Rob Bielschowsky.

Foto's Esther Jaarsma